

מיראה תתאה ליראה עילאה

תניא לקוטי אמרים | פרק מג

מדרגות ביראה

למדנו שיראת ה' כוללת בתוכה שתי מדרגות שונות, זו למעלה מזו: היראה התתאה (התחתונה) והיראה העילאה (העליונה). המדרגה הראשונה, היראה התתאה, היא הפתח והשער לעבודת ה' ולקיום התורה והמצוות, וממנה אפשר לעלות ולהתקדם למעלות עליונות יותר. ולכן אמרו חז"ל: "אם אין יראה אין חכמה, ואם אין חכמה אין יראה". כלומר: כדי לקיים את התורה והמצוות נדרשת קודם כול יראה תתאה, ולאחר מכן אפשר להגיע למדרגת היראה העילאה, הצומחת מתוך ספירת החכמה.

גם ביראה התתאה עצמה ישנן שתי מדרגות. הנמוכה יותר היא זו שהוזכרה בפרקים הקודמים: יראה מפני ה' שעומד ומשגיח על מעשי האדם ועל מחשבותיו בכל רגע. יראה מרוממת יותר מגיעה מתוך התבוננות בגודל ובעוצמה שבעולמות - "מה רבו מעשיך ה'". ההתבוננות בפלאי הבריאה ובאיתני הטבע מולידה בלב יראה מן הבורא, והלימוד על העולמות העליונים, על גודלם ועוצמתם מוליד יראה גדולה עוד יותר. זוהי המדרגה גבוהה של היראה התתאה, אך היא עדיין נחשבת ליראה תתאה - נמוכה, משום שהיא מתייחסת לאלוקות המחיה את העולמות ומצטמצמת בתוך הגילויים החיצוניים של ה' ובתוך הלבושים המסתירים אותו ומאפילים על אורו.

היראה העילאה, לעומת זאת, היא יראה פנימית. היא לא מתייחסת למעשי ה' אלא אליו עצמו, הנוכח בתוך מעשיו. יראה זו היא יראת בוש. בניגוד ליראה התתאה, שיש בה תחושת קטנות למול העוצמה האלוקית, ביראת הבושה התחושה היא של ביטול הקיום ובושה על עצם הנוכחות העצמית הנפרדת מה'. בדרגה הנפלאה הזאת, הפחד מתמתק והופך לבושה ולהתרגשות מן העמידה נוכח פני ה'. יראה זו שייכת לספירת החכמה, ולכן נאמר עליה "אם אין חכמה אין יראה", והיא מתייחסת לפנימיות העולמות - משום שלמעשה קיום העולמות מתאפס לעומת הנוכחות של ה'.

החכמה מאין

ספירת החכמה היא נקודת המפגש בין האין ליש, בין מה שמעבר לאדם ובין מה שבהשגתו. היא פועלת ברגע שלפני ההבנה: כאשר אדם מתחיל לקלוט דבר מה בשכלו, עוד לפני שהוא מבין את משמעויותיו והשלכותיו, עוד לפני הכרת הכללים והפרטים, הקליטה הראשונית מאוד, המעבר בין הלא ידוע לידוע, שייך לספירת החכמה. השם "חכמה" הוא אותיות כח-מה. הכוח של התפיסה השכלית עוד לפני שהמחשבה מסוגלת לתת שם וצורה למה שנתפס בה, הרגע ההתחלתי והגרעיני של התפיסה השכלית, שנמצא בו רק הכוח אך חסרה בו ההתגלות בפועל, בא לידי ביטוי במילה חכמה.

איוב שאל על החכמה "החכמה מאין תמצא?" ובעל התניא מפרש זאת לא כשאלה, אלא כמשפט חיוני: מקור החכמה הוא באין, וממנו היא מגיעה אל הנמצא. כך גם מתפרש מאמר חז"ל "איהו חכם הרואה את הנולד" במשמעות חדשה: החכם, זה שמשתמש בספירת החכמה, רואה בכל דבר את היוולדו ואת יצירתו מן האין. הוא אינו מביט רק על היש, על חיצוניות הדברים, אלא מסתכל בפנימיותם, במקום שבו הם מתבטלים בפני שורש הקיום שלהם.

"בדבר ה' שמים נעשו וברוח פיו כל צבאם" - הקדוש ברוך הוא ברא את כל העולם בדיבורו: "יהי אור", "יהי רקיע", ודיבור זה ממשיך ומקיים את העולם בכל רגע. כל קיום העולמות תלוי כל העת בדבר ה' המחיה אותו, ואם ה' יפסיק להחיות אותו, מיד יתבטל ויחזור להיות אין. ולכן, גם כעת, כאשר העולם קיים ועומד, מציאותו בעצם בטלה וחסרת ממשות משום שהיא יכולה להתפוגג בכל רגע. המציאות כולה דומה לאור של השמש, שכאשר מתבוננים בו מתוך השמש עצמה קיומו מתבטל ואי אפשר להבחין בו.

החכמה והיראה העילאה מביאות את האדם להתבוננות על ביטול המציאות, על האין המסתתר מאחוריה ועל התמוססותה למול האלוקות. הדבר נכון לא רק לגבי המציאות החיצונית אלא גם לגבי האדם עצמו: הגוף, הנפש והנשמה של האדם מתקיימים מן הדיבור האלוקי, ובטלים מולו. זוהי יראת הבושת, שאינה מקטינה ומצמצמת את האישיות אלא מבטלת אותה לגמרי בפני ה'. והיא מגיעה רק לאחר קיום התורה והמצוות ועבודת ה' מכוח היראה התתאה.

וְהִנֵּה עַל יְרֵאָה תִּתְאַהּ זֹ, שְׁהִיא לְקִיּוֹם מְצוּוֹתָיו יִתְפָּרֵךְ בְּבַחֲיִנַת "סוּר מִדַּע
וְעֵשֶׂה טוֹב"

אָמְרוּ: "אִם אֵין יְרֵאָה אֵין חֲכָמָה"

וַיֵּשׁ בָּהּ בְּחִינַת קְטָנוּת וּבְחִינַת גְּדֻלַּת

דְּהֵינּוּ, בְּשִׁנְמִשְׁכַּת בְּחִינַת יְרֵאָה זֹ מֵהֶתְבֹּנְנוּת בְּגִדְלַת ה'

דְּאִיהוּ מִמְּלֵא כָּל עֲלָמִין [שהוא ממלא כל העולמות] וְ"מֵהָאֲרֵץ לְרַקִּיעַ מֵהֶלֶךְ תִּן
שְׁנָה [המרחק בין הארץ לרקיע הוא כמרחק הליכה של 500 שנה, על פי ילקוט שמעוני] וְכו', וְכֵן
הַשְּׁתַּלְשְׁלוֹת כָּל הָעוֹלָמוֹת לְמַעְלָה מֵעֵלָה עַד רוּם הַמַּעְלֹת

אף-על-פי-כן, נקראת יראָה זו יראָה חיצונית ותתאָה מאחר שְנַמְשַׁכַת מֵהַעוֹלָמוֹת, שֶׁהֵם לְבוּשֵׁים שֶׁל הַמַּלְךְ הַקְדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא אֲשֶׁר מִסְתַּתֵּר וּמִתְעַלֵּם וּמִתְלַבֵּשׁ בָּהֶם לְהַחֲיוֹתָם וּלְקַיְמָם לְהִיּוֹת יֵשׁ מֵאִין וְכו'.

רק שֶׁהִיא הַשְּׁעָר וְהַפֶּתַח לְקִיּוּם הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת. אַךְ הִירָאָה עֲלֵאָה, יֵרָא בְשֵׁת וִירָאָה פְּנִימִית, שֶׁהִיא נִמְשַׁכַת מִפְּנִימִית הָאֱלֹהוֹת שְׁבִתוֹךְ הָעוֹלָמוֹת

עֲלֶיהָ אָמְרוּ: "אִם אֵין חֲכָמָה אֵין יֵרָאָה"

דְּחֲכָמָה, הִיא כ"ח מ"ה

"וְהַחֲכָמָה מֵאֵין תִּמְצָא", וְ"אֵיזְהוּ חֲכָם הָרוֹאָה אֶת הַנוֹלָד"

פְּרוּשׁ, שְׂרוֹאָה כָּל דְּבַר אֵיךְ נוֹלָד וְנִתְהַוָּה מֵאֵין לִישׁ, בְּדַבַּר ה' וְרוּחַ פִּי יִתְבָּרַךְ

כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: "וּבְרוּחַ פִּי כָּל צְבָאָם"

וְאֵי לִזְאוֹת, הֵרִי הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל צְבָאָם, בְּטָלִים בְּמִצִּיאוֹת מִמֶּשׁ בְּדַבַּר ה' וְרוּחַ פִּי

וּכְלָא מִמֶּשׁ חֲשִׁיבֵי וְאֵין נֶאֱפָס מִמֶּשׁ

כְּבִטּוּל אֹדַר וְזִיו הַשָּׁמֶשׁ - בְּגוּף הַשָּׁמֶשׁ עֲצָמָה

וְאֵל יוֹצִיא אָדָם עֲצָמוֹ מֵהַכֶּלֶל, שְׁגָם גּוֹפּוֹ וְנַפְשׁוֹ וְרוּחוֹ וְנִשְׁמָתוֹ בְּטָלִים בְּמִצִּיאוֹת בְּדַבַּר ה', וְדַבְּרוֹ יִתְבָּרַךְ מִיַּחַד בְּמַחְשַׁבְתּוֹ כּו'

וְזֶהוּ שְׂאֵמֵר הַפְּתוּב: "הֵן יֵרָאָת ה' הִיא חֲכָמָה".

אֲךְ אֵי אֶפְשָׁר לְהַשִּׁיג לִירָאָה וְחֲכָמָה זוֹ, אֲלֵא בְּקִיּוּם הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת, עַל-יַדֵי יֵרָאָה תִּתְאָה הַחֲיוּנִית

וְזֶהוּ שְׂאֵמֵרוּ "אִם אֵין יֵרָאָה אֵין חֲכָמָה".

שאלות לסיכום ולחזרה:

1. מה משמעות דברי חז"ל "אם אין יראה אין חכמה, ואם אין חכמה אין יראה"?
2. מהן שתי המדרגות ביראה התתאה?
3. מהי היראה העילאה?
4. מה הקשר בין ספירת החכמה ליראה העילאה?